

Лук'яненко О. В. Падіння Жукова у світогляді педагогів доби «відлиги» / Лук'яненко Олександр Вікторович // Друга всеукраїнська наукова конференція «Досягнення соціально-гуманітарних наук в сучасній Україні» (м. Дніпропетровськ, 28 квітня 2012 р.): у 3-х частинах. – Дніпропетровськ: ТОВ «Інновація», 2012. – Ч.3. – С.34-36.

ЛУК'ЯНЕНКО О. В.,

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ПАДІННЯ ЖУКОВА У СВІТОГЛЯДІ ПЕДАГОГІВ ДОБИ «ВІДЛИГИ»

Восени 1957 року повсякденний хід речей освітян був порушений викриттям Г. Жукова. Сьогодні для окремих політичних та культурних діячів питання про особистість маршала Жукова розв'язане: попри численні ордени та звання, для них він – малограмотний кат України [1; 2]. Ми не беремося судити про здобутки та втрати його як політика та військового: це прерогатива біографів та вузьких спеціалістів.

Повсякденний образ Жукова у світогляді педагогів УРСР був позитивним. Після Сталіна Жуков був другою особою у військовому керівництві країною [3]. Подібну вертикаль військових стратегів студенти інститутів продовжували стверджувати у роботах навіть після смерті «Вождя народів» [4, арк.26], а викладачі вищої школи при нагоді лише підтримували їх у цьому [5, арк. 17]. Розуміння того, що «Жуков – це армія, Жуков – це перемога», було всезагальним [6, арк.68]. Хоч уже під час наступу на постать Міністра люди зауважували, що він поступово витіснив Сталіна навіть у художньому фільмі про Сталінградську битву [7, арк.208зв]. Навіть у переддень своєї «анафемі» для освітян Г. Жуков був стійким партійцем [8, арк.33], морально чистим громадянином [9, арк.29] та непідкупним урядовцем, який допоміг врятувати партію від розколу «антипартійною групою» [10, арк.2].

Основною точкою фіксації зміни свідомості є тижневий період кінця жовтня – початку листопада 1957 року. Саме тоді, рішення про відставку міністра, прийняті у Москві, стало відомими освітянам країни. Однією з

перших умов, що дала можливість швидко запустити у середовище викладачів та студентів вишів нові підходи в оцінці Жукова, був вдало вибраний час святкування річниці Жовтневої революції, який сприяв розсіюванню акцентів уваги. Свято вимагало яскравих заходів, тому передсвятковий ажіотаж займав основну увагу освітян [11]. У повсякденному житті педагогів панувала нестабільна атмосфера підготовки колон демонстрантів, активізації почуття колективності, які лише допомогли владі доволі швидко розв'язати «проблему Жукова» у свідомості мас [10, арк.42]. Розсіювання акцентів не лише підготувало ґрунт для ознайомлення викладачів з рішенням жовтневого пленуму ЦК, але й допомогло уникнути зайвої уваги до питання. До свята з трибуни ВР СРСР М. Хрущов вкотре нагадав народу, як уміло та своєчасно партія «відкинула з дороги» на задвірки історії та політики «антипартійну групу» [12]. Таким чином, увага освітян була більше прикута до маніфестацій, акцент робився на уже доконаному факті розвінчання зрадників, а не на тому, де у той час був і що робив опальний маршал.

Радикальність зміни ставлення освітян до державника потребувала «прицільного вогню» преси. Інформаційний потік на педагогів почав стрімко литись 3 листопада 1957 року, коли на сторінках газет з'явилася інформація про жовтневий Пленум ЦК КПРС та постанову «Про поліпшення партійно-політичної роботи в Радянській Армії і Флоті» [13]. Для цього організували кількадеенний тиск на свідомість, наочно демонструючи палке схвалення рішень жовтневого Пленуму ЦК на захист Збройних Сил – «дітища Компартії» – від «надмірного адміністратора» Жукова людьми різних професій та з різних регіонів [14]. Інформаційна лавина у випадку з Георгієм Жуковим доволі швидко припинилась, аби зупинити обговорення і розчинити проблему у коловороті святкового настрою.

Сталість нового негативного образу Г. Жукова забезпечувала організація інформаційного голоду відносно справи та особи політика. Аналіз згадок маршала Жукова в обласній пресі Полтавщини демонструє, як після стрімкого злету 1955-1957 років він опинився у цілковитій інформаційній ізоляції. Взнаки

далося те, що його не лише прибрали з посади міністра, але й заборонили відвідувати урочисті збори, засідання та зустрічі, розпочавши інформаційну блокаду [15, С.113]. Повсякденне насичення освітян інформацією про Жукова через пресу та хроніки новин припинилося. Єдиним джерелом поповнення даних про маршала були ті освітяни, які були безпосередніми свідками діяльності Проте, вони сприяли укоріненню думки про правильність дій влади.

Єдиним помітним впливом політики реверсу щодо Жукова було повернення до критики Георгія Костянтиновича за «гріхи», пред'явлені йому ще за Сталіна у тактичних недоліках та зазнайстві і офіційно зняті після смерті генералісімуса. Вони розглядалися освітянами як хибні вже протягом 1956 року [16, арк.10]. Як не дивно, але педагоги сприйняли відновлення звинувачень доволі легко. Випускниця Полтавського педінституту (далі – ПДП) Л. Рубановська зауважувала: «Мені ще з 1946 року відомо, що товариш Жуков перевищував владу і неодноразово його виправляв ЦК КПРС» [17, арк.24].

Говорячи про періоди формування образу Жукова як «новоявленого Наполеона» у свідомості студентів та викладачів педінститутів, виділимо початковий (кризовий) період (1953 – листопад 1957 рр.) із рядом ознак: повсякденний образ Жукова як «другого після Сталіна» та поступовий вихід політика з тіні «сталінського генія»; формування образу сина народу та рятівника єдності партії; циклічність впливу на формування образу Жукова у повсякденній свідомості освітян через лекційні курси з історії Другої світової війни.

Основний (формуючий) період припав на жовтень-листопад 1957 року. Під час нього було проведено закриті партійні збори вишів з розглядом питання про зняття Жукова з посади [10, арк.48]. У багатьох вишах, як і в більшості інших організацій та установ, лунали заяви, які були проявом офіційно-охоронного напрямку мислення, «класичні» порівняння Жукова з Берією [18, арк.36-37] чи розмови про організацію «самодуром-генералом» таємної школи з підготовки диверсантів [19, арк.104]. Наприклад, черкаські педагоги звинувачували

маршала за спроби створити «сліпу армію», згадували йому побиття офіцерів та звільнення без пенсій [20, арк.120-121]. У ПДПІ З. Еліокумс згадував маршалу та усім начальникам неготовність до війни. Він служив у танковому полку, однак «танковою» у ньому була лише назва: «у зв'язку з тим, що танки водити вони ще не уміли, та й танків не було», їх перевели до мотопіхоти [21, арк.28зв]. Інші, як сумісник вишу, військовослужбовець І. Галата критикував «бонапартистські замашки» міністра: «До офіцерів і командирів відносився презирливо. Доля офіцера часто залежала від настрою Жукова. Коли Жуков приїздив в армію, офіцери намагалися бути від нього подалі» [22, арк.33]. Згідно з емпіричними дослідженнями, наявність тих, хто повсякчасно просував ідею «некомпетентності Жукова» у колективі, хто підживлював її реальними та «напівреальними» спогадами, і стала визначальною у формуванні повсякденного образу Жукова-культотворця у більшості педагогічних колективів [23, арк.9].

Оновлювальний (приспосувальний) період охопив грудень 1957 – 1964 рр. Влада почала неоголошену інформаційну блокаду постаті маршала з грудня 1957 року, надалі політичний компонент повсякденної свідомості колективів вишів змінювалась лише під впливом ідеалів та переконань, породжених у стінах інститутів. Найголовнішим інструментом впливу стали лекції з історії Другої світової війни. Проте, якщо до 1957 року у період з квітня по червень їх читали, акцентуючи увагу на визначному військовому генії Жукова, то з 1958 року ситуація змінилася. Для прикладу згадаємо, що полтавець М. Різун у виступах перед молоддю вже покладав відповідальність за програші СРСР не лише на Сталіна, як це робили з 1956 року, але і на Жукова як начальника Генштабу [24, арк.214].

Аналіз наявного матеріалу дозволяє говорити, що у ситуації з Жуковим мало місце формування поглядів освітян вищої педагогічної школи, витворених в основному самою групою педагогів, а не фактичними матеріалами у пресі чи пильним владним керівництвом. Тому не дивно, що вже 1965 року почалася

«реабілітація» маршала у буденному світогляді громадян, на яку влада кинула доволі впливові ідеологічні засоби.

Список посилань на джерела та літературу:

1. Астафьев В. Сначала снаряды, потом – люди / В. Астафьев // Родина. – 1991. – №6–7. – С. 52-56.
2. Лук'яненко Л. Г. Маршал Жуков і українці у Другій світовій війні / Левко Григорович Лук'яненко – Б. : Соборність, 2002 – 39 с.
3. Мерцалов А. Под гипнозом сильной личности / А. Мерцалов // Родина. - 1991. - №6-7 – С. 115.
4. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (далі – АПНПУ), ф.1, оп.1956 (Укр.) (К-М), спр.2085), 37 арк.
5. Там само, оп.1956 (Рос.) (А-Г), спр.2147, 35 арк.
6. Держархів Полтавської облатсі, ф.П-121, оп.1, спр.4411, 131 арк.
7. Там само, ф.П-13, оп.1, спр. 639, 250 арк.
8. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.5649, 211 арк.
9. Там само, ф.П-244, оп.1, спр.4604, 136 арк.
10. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.4830, 266 арк.
11. Військовий парад і демонстрація трудящих на Красній площі в Москві // Зоря Полтавщини (далі – ЗП). – 11 листопада 1957. – №223. – С.1.
12. Сорок років Великої Жовтневої соціалістичної революції // ЗП. – 7 листопада 1957. – №222. – С.2-5.
13. Інформація про Пленум Центрального Комітету Комуністичної Партії Радянського Союзу // ЗП. – 3 листопада 1957. – №219. – С.1.
14. Партія і народ палко схвалюють постанову Жовтневого Пленуму ЦК КПРС // ЗП. – 5 листопада 1957. – №220. – С.2.
15. Прибытков В. Аппарат. / Виктор Прибытков. – СПб. : ВНС, 1995 – 224 с.
16. Держархів Полтавської області, ф.П-121, оп.1, спр.3901, 44 арк.
17. Там само, спр.3925, 61 арк.
18. Там само, ф.П-251, оп.1, спр.5703, 84 арк.
19. Там само, ф.П-15, оп. 2, спр.1632, 183 арк.

20. Держархів Черкаської області, ф.П-2187, оп.1. спр.23, 186 арк.
21. АПНПУ, ф.2, оп. Е, Ж, З, спр. Еліокумс Зиновій Саулович, 33 арк.
22. Держархів Полтавської області, ф.П-251, оп.1, спр.5248, 98 арк.
23. ЦДАГО України, ф.1, оп.24, спр.2773, 24 арк.
24. Держархів Полтавської області, ф.Р-1507, оп.1. спр.681, 425 арк.